

Tržní selhání

MIKROEKONOMIE 2

Příčiny tržního selhání

- V reálném světě existuje mnoho překážek dokonalé konkurence resp. příčin selhání trhu.
- Nejdůležitější lze zařadit do čtyř skupin:
 - Monopolní síla
 - Externality
 - Veřejné statky
 - Nedokonalé informace

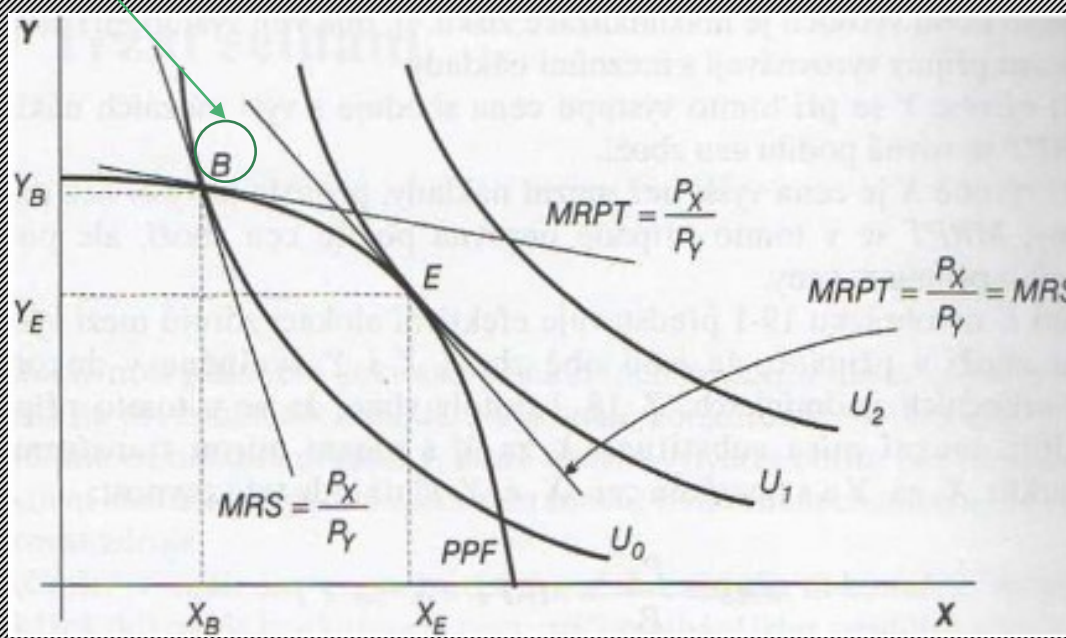
Nedokonalá konkurence (monopolní síla)

- výrobce v podmínkách dokonalé konkurence volí objem výroby, při němž se mezni náklady = ceně produkce $MC_x = P_x$
- Monopolní výrobce volí objem: $MC_x = MR_x$, současně $P_x > MR_x$
→ $P_x > MC_x$
- Na rozdíl od dokonalé konkurence se mezni míra transformace produktu nerovná podílu cen vyráběných statků, ale poměru MR v monopolizované výrobě a ceny v dokonale konkurenční výrobě:

$$MR_{PT} = MR_x/P_y \dots MR_{TP} < MRS$$

- Poptávku spotřebitelů s nabídkou firmy sladuje pouze rovnost ceny a mezních nákladů; není-li tomu tak, nejsou zdroje rozmístovány efektivně

Nedokonalá konkurence (monopolní síla)

Externality

- Externalita nastává tehdy, když výroba nebo spotřeba jednoho subjektu způsobuje nezamýšlené náklady nebo přínosy jiným subjektům
- Náklady nebo přínosy jsou přenášeny na jiné subjekty, aniž by ti, kteří způsobili náklady, či získali příjmy, za ně platili
- Externality mohou existovat jak ve výrobě, tak ve spotřebě, vždy jde o vztah, který není postížen systémem cen

Externality

- Externality mohou být dvojí : **kladné** a **záporné**
- **Kladné externality** jsou situace, kdy činnost jednoho subjektu přináší prospěch jinému subjektu a ten náklady s ním spojené nemusí hradit
- **Záporné externality** jsou naopak takové situace, kdy činnost jednoho subjektu přináší náklady jinému subjektu, které mu nejsou hrazeny a přitom z nich současně nezískává žádnou výhodu

Externality - příklad

- Záporné externality vznikají např. při vypouštění chemických odpadů do potoka přitékajícího do rybníka s chovem ryb, který poskytuje obživu rybářům. Firma produkující znečištění nemá žádné pohnutky hradit externí náklady důsledků své činnosti pro rybáře.
- Kladná externalita může vzniknout např. když si vlastník domu ve vilové čtvrti pořídí hlídacího psa, který odradí případné zloděje i od domů sousedů. Prospěch, který vznikne sousedům, nebere zřejmě majitel psa při jeho pořizování a chovu v úvahu.

Záporné externality

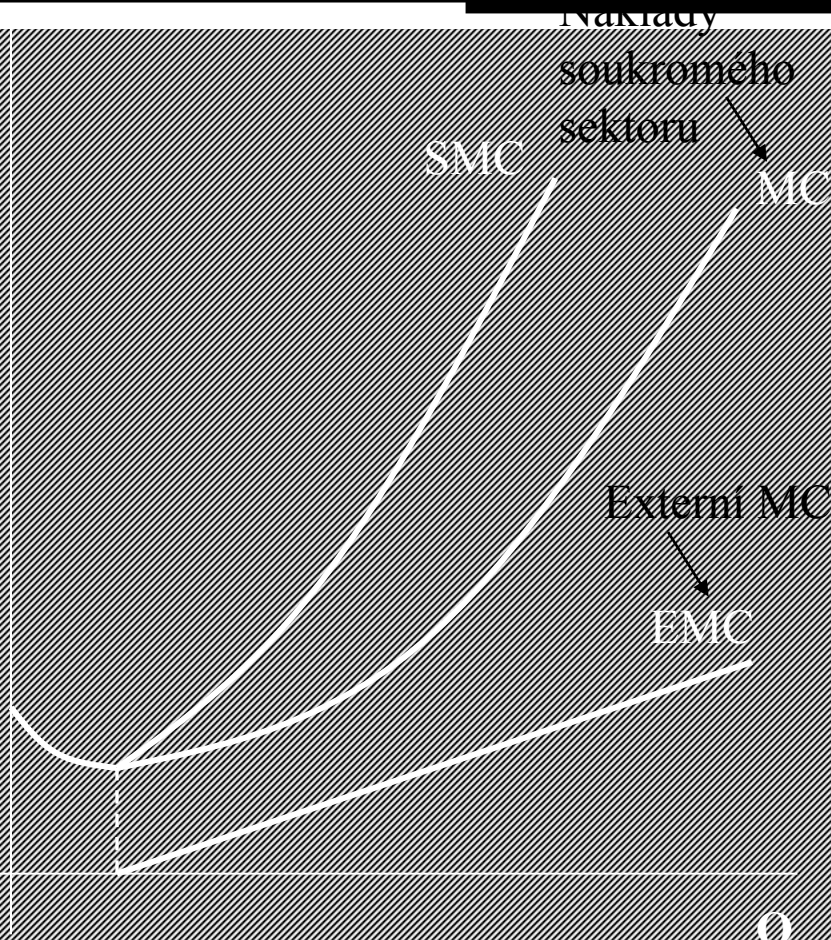
- Jestliže výroba statku sebou přináší záporný vnější efekt, potom společenské mezní náklady (SMC) zahrnují kromě vlastních (soukromých) mezních nákladů výroby (MC) také náklady externí.
- Označíme-li externí mezní náklady EMC (dodatečné náklady vznikající v důsledku záporné externality), potom platí, že:

$$SMC = MC + EMC$$

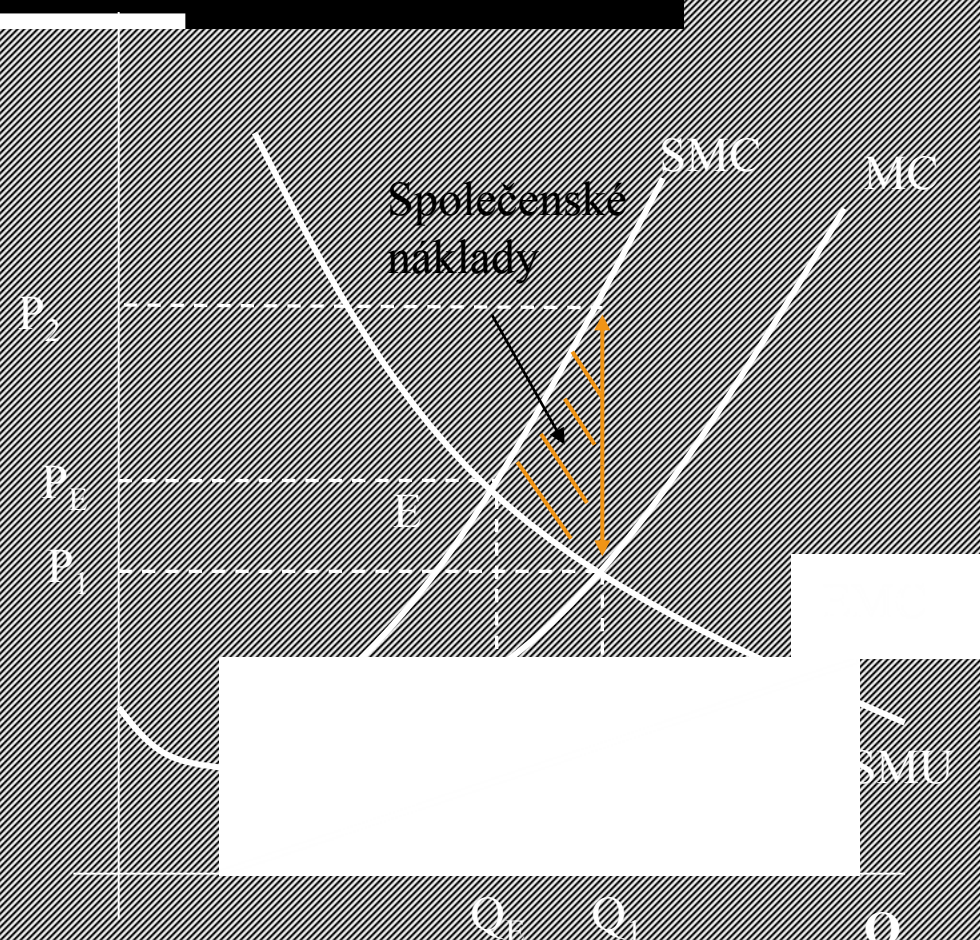
Záporné externality

a) Externí a společenské mezní náklady b) Společensky optimální výstup

Kč/Q

Kč/Q

Záporné externality

- výsledkem činnosti je nezamýšlený záporný efekt
 - soukromý užitek převyšuje užitek společenský ($MU > SMU$)
 - společenský optimální výstup je menší než výstup na soukromých trzích
- křivka MU (D) by se nacházela nad křivkou SMU a jejich průsečík by určoval větší výstup než je výstup společensky optimální
- **Coasův teorém** říká, že každou externalitu lze odbourat bez ohledu na to, kdo bude nakonec odškodňován. Teorém se týká především odškodňování při znečišťování cizího majetku.

Coasův teorém

Předpoklady:

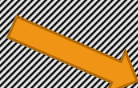
- transakční náklady na vyjednávání jsou blízké nule (nedosažitelné)
 - oba subjekty jsou v soukromém vlastnictví.
 - oba subjekty spolu mohou a jsou ochotny obchodovat
-
- Vznik - způsob, jak co možná nejefektivněji přidělit jednotlivým rádiovým stanicím vysílací frekvence...
 - navzájem si konkurující radiové stanice se nemohly dohodnout, jakou rádiovou frekvenci si zvolit a pokud jich více vysílalo na stejné frekvenci, docházelo ke vzájemnému rušení
 - i přes neexistující regulaci ze strany státu, který by zajišťoval spravedlivé přidělování radiových frekvencí, je trh si schopn s tímto problémem poradit následujícím způsobem:
 - radiové stanice, které stály o to, aby se jejich ekonomický profit umocňoval tím, že budou vysílat na vyhradni frekvenci, byly ochotné zaplatit svým konkurentům za to, aby přešly na jinou rádiovou frekvenci a nerušily tak jejich vysílání

Kladné externality

- firma vyvine progresivní technologii a z ní pramenící nové technologické postupy → využijí jiné subjekty aniž by za tuto výhodu platily
- soukromé náklady převyšují společenské náklady ($MC > SMC$)
- daný statek je vyráběn díky soukromým mezním nákladům jeho výrobce, současně však jeho výroba snižuje náklady jiným subjektům (aniž by za výhodu platily)

Kladné externality

- určitá činnost produkuje externí užitek jiným subjektům
společenský mezni užitek (SMU) převyšuje soukromý mezni užitek ($SMU > MU$)
- SMU je dán součtem soukromého mezního užitku a externího mezního užitku (EMU – dodatečný mezni užitek, který získávají jiné subjekty)

$$SMU = D + EMU$$

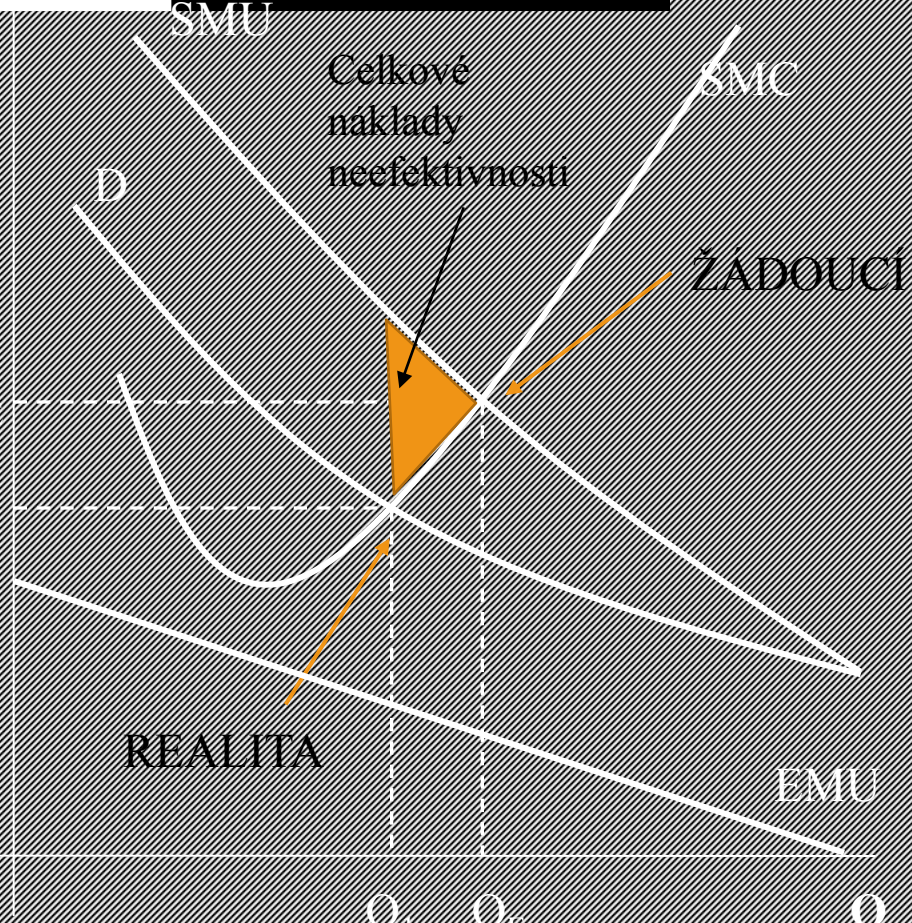
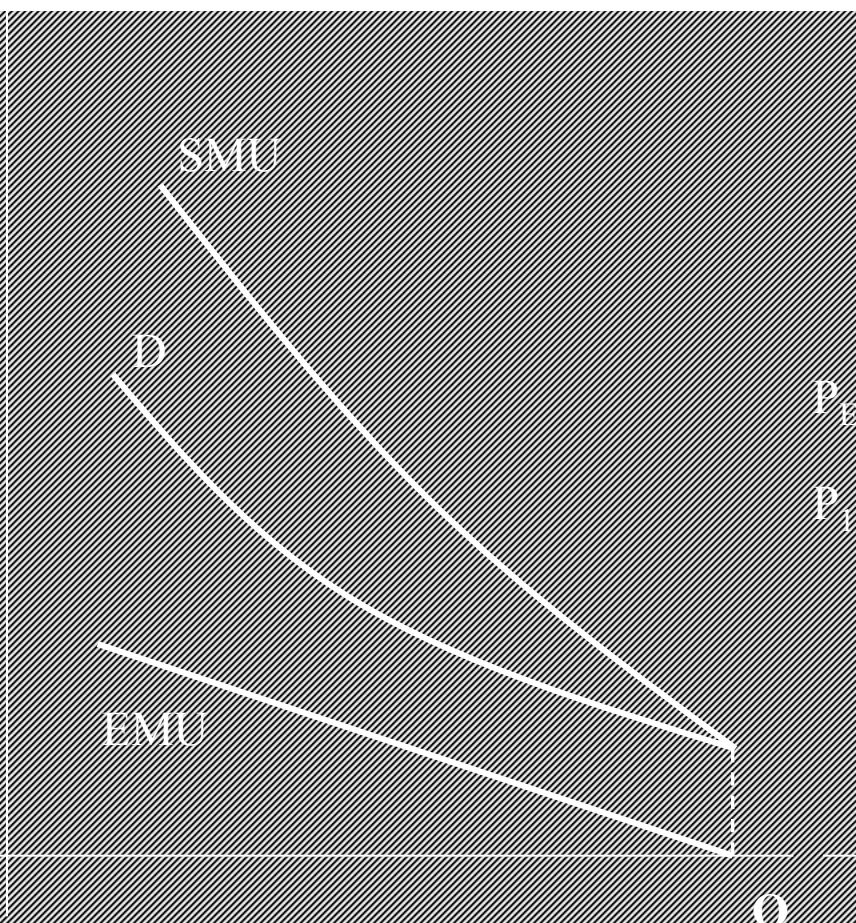
Kladné externality

a) Externí a společenský mezní užitek

b) Společenský optimální výstup

Kč/Q

Kč/Q

Kladné externality

- neefektivnost na trzích s kladnou externalitou vzniká proto, že provozovatel činnosti nezískává veškerý užitek, který plyne z jeho činnosti

- cena P_1 v grafu b) je příliš nízká na to, aby ho přiměla k výstupu jeho činnosti na společensky žádoucí úrovni Q_E

Externalities - podpora a eliminace

- externalities ovlivňují ekonomický život společnosti velkou měrou a v mnoha oblastech
- největší problém přinášejí externalities do oblasti ekologie (automobilismus, jaderné elektrárny, ekonomicky správné určení ceny energií)
- jedním z možných řešení záporných externalit jsou tzv. ekologické daně
 - představují zdroj vladních příjmů, který do značné míry eliminuje neefektivnost narušující optimální alokaci
- kladné externalities je možno podporovat např. dotacemi

Veřejné statky

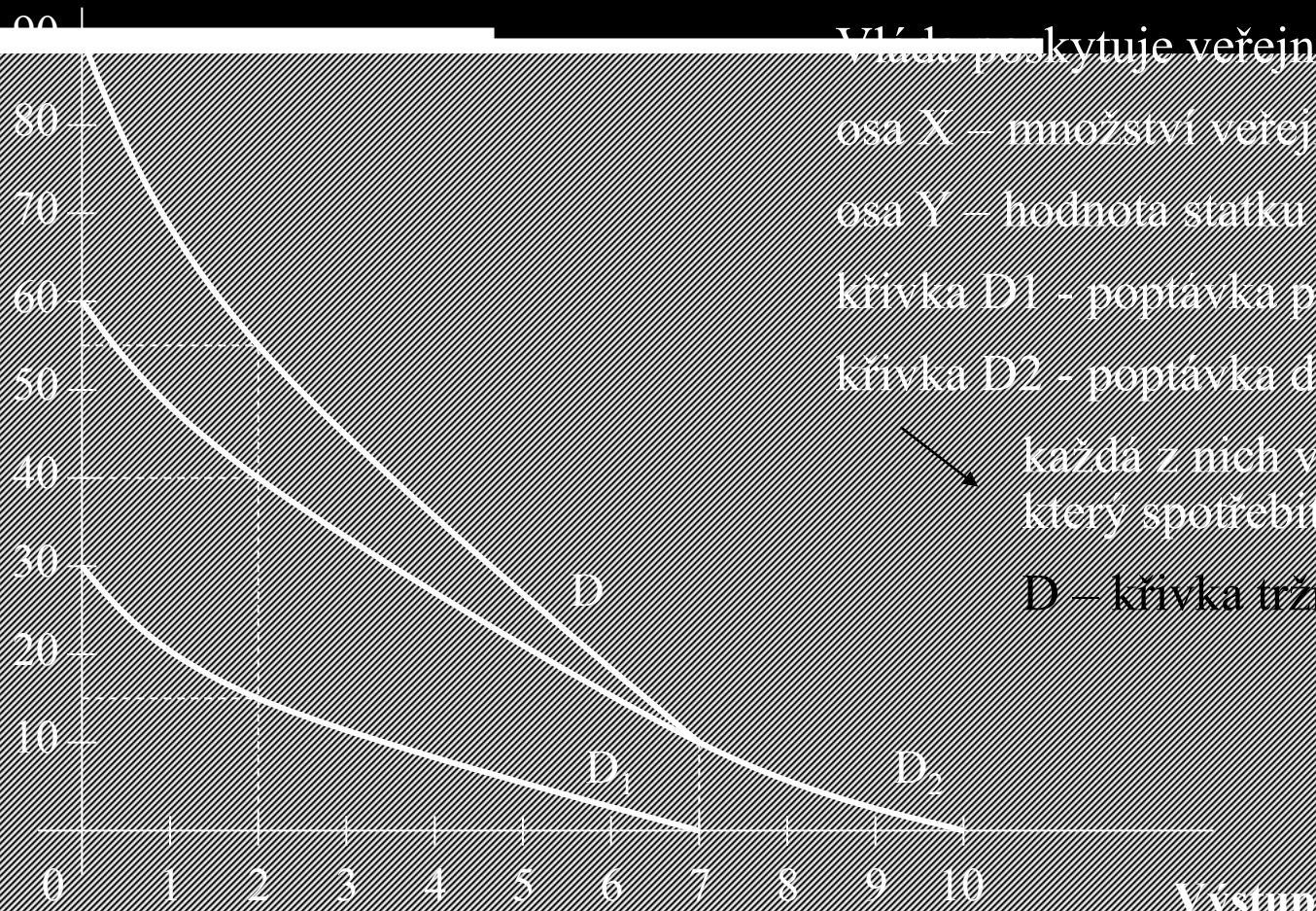
- statky nebo služby, pro které jsou typické dvě vlastnosti:
 - **nerivalitní spotřeba – nezmensšitelnost**
 - spotřeba statku někým, nemá žádný vliv na to, jaké množství tohoto statku mohou spotřebovávat ostatní
 - **nevylučitelnost**
 - není možné (nebo extrémně nákladné) neplaticího spotřebitele vyloučit ze spotřeby statku
 - *problém černého pasažera* (užitek zdarma)
- např. národní obrana, policie, síť dálnic a silnic, povinné očkování proti infekčním nemocem apod.

Veřejné statky - speciální

- statky, které mají obě uvedené vlastnosti (nerivalitní spotřeba a nevylučitelnost) výrazné, se nazývají **čisté veřejné statky**, statky s rivalitní spotřebou a vylučitelné jsou statky **soukromé**
- statky mající vlastnosti jak soukromých tak veřejných statků bývají označovány jako **statky smíšené** (nezmenšitelné, ale vylučitelné nebo statky nevylučitelné, avšak zmenšitelné)

Tržní křivka poptávky po veřejném statku

Užitek, Kč

Vláda poskytuje veřejný statek 2 občanům:

osa X – množství veřejného statku

osa Y – hodnota statku

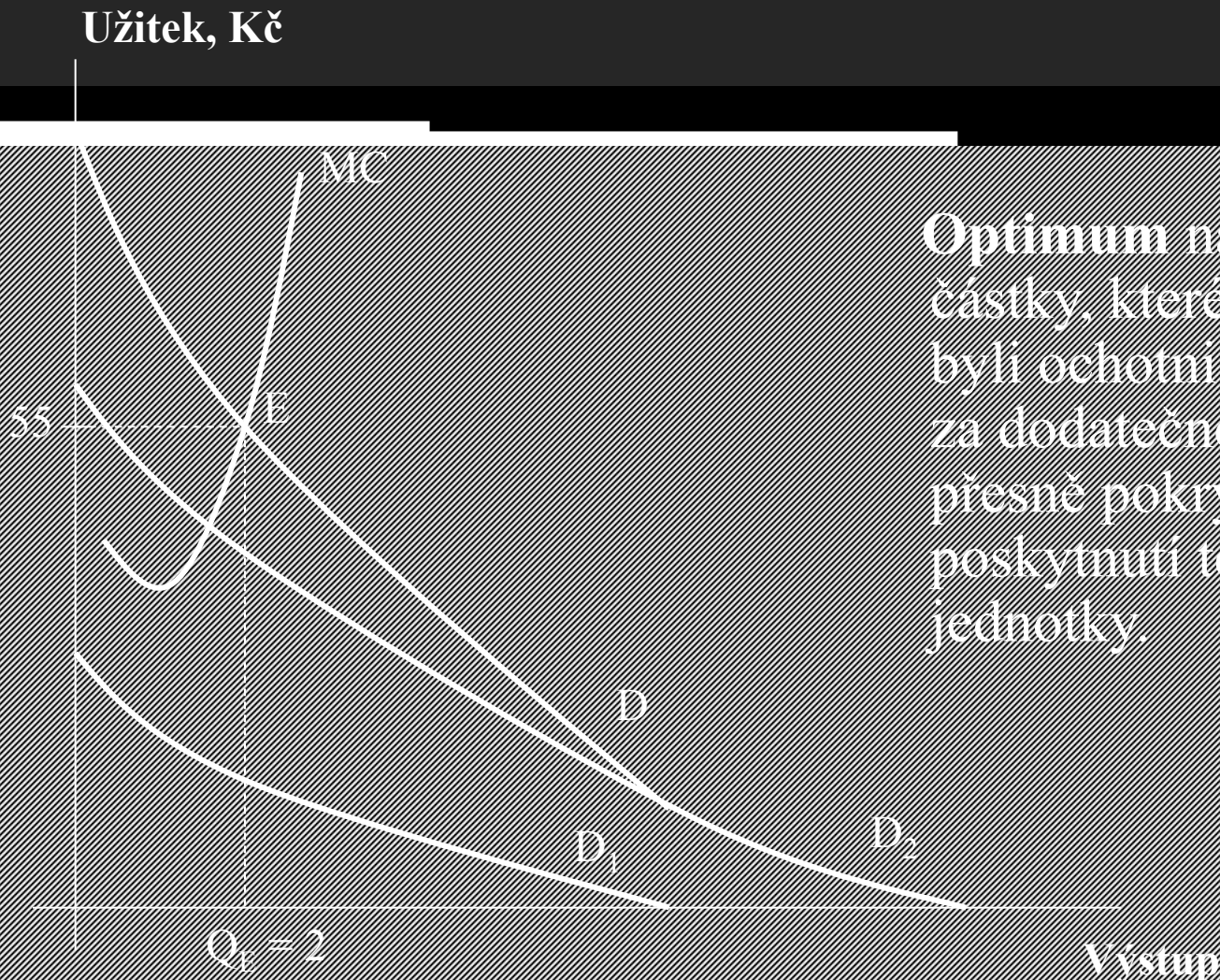
křivka D1 - poptávka prvního občana

křivka D2 - poptávka druhého občana

každá z nich vyjadřuje mezní užitek, který spotřebitel získá při spotřebě

D – křivka tržní poptávky (D1+D2)

Optimální množství veřejného statku

Optimum nastává tehdy, kdy částky, které by oba spotřebitelé byli ochotni dohromady zaplatit za dodatečnou jednotku statku, přesně pokrývají náklady na poskytnutí této dodatečné jednotky.

Veřejné statky

- veřejný statek je poskytován v efektivním množství pouze tehdy, kdy se mezní užitek rovná mezním nákladům

$$MU=MC$$

- veřejné statky a soukromý sektor:
 - část nákladů na veřejné statky je hrazena ze soukromých zdrojů – např.: dary, podpora výzkumu léčby nemoci, možnost reklamy, snaha zavést novou technologii

Nedokonalé - asymetrické informace

- situace na trhu, kdy jedna strana ví více než druhá – informace je asymetrická
 - touto nevyrovnaností je jedna strana znevýhodněna
 - např. prodávající vědí více o kvalitě produktu než kupující, když ví více o tržních podmínkách svých rivalů než oni sami, manažeři vědí o firmě více než její vlastníci
- asymetrická informace vzniká v důsledku:
 - utajené činnosti – nemohou být přesně a bez dodatečných nákladů pozorovatelné
 - utajené informace – jedna strana trhu má více odborných znalostí

Morální hazard a nepříznivý výběr

vznikají na základě asymetričnosti informací

- Morální hazard
 - informovaný subjekt maximalizuje svůj užitek snižováním užítku ostatních (neinformovaných)
 - typickým příkladem je vztah nájemce-zmocněnec (**principal-agent**)
 - zmocněnec jedná pouze ve vlastním prospěchu
 - snahou nájemce je prostřednictvím zmocněnce maximalizovat užitek, ale právě z důvodu utajené činnosti či informace má zmocněnec někdy ve svém postavení výhodu a využívá toho ve svůj prospěch
- Nepříznivý výběr
 - vede k vytěsňování kvalitnějšího zboží z trhu zbožím méně kvalitním
 - *problém Černého Petra*

Problém Černého Petra

- V ideálním případě dokonalé konkurence by spotřebitelé byli schopni volit mezi kvalitnějším a méně kvalitním výrobkem: někteří by vybírali méně kvalitní -levnější statky, jiní by volili kvalitnější zboží za vyšší cenu.
- V reálném světě spotřebitelé nemohou snadno rozeznat kvalitu zboží, dokud jej nezakoupí a nějaký čas nepoužívají.
- **Trh ojetých automobilů**
 - Prodejci ojetých automobilů jsou informováni o kvalitě každého auta mnohem více než kupující.
 - Kupující jsou si vědomi, že prebitají riziko, že zakoupí „Černého Petra“ - nekvalitní výrobek, jehož se prodávající chtějí zbavit. Kupující sice nevědí, které auto je „Černý Petr“, ale znají pravděpodobnost jeho ziskání a tedy průměrnou kvalitu aut. Budou proto připraveni zaplatit pouze průměrnou kvalitu, a tak některá auta budou podceněna (vozy nadprůměrné kvality) a jiná přeceněna (auta ve špatném stavu).
- Ti, kteří prodávají kvalitnější auta, budou trh opouštět. Průměrná kvalita aut, jež na trhu zůstávají, poklesne a kupující budou ochotni zaplatit za auta, jež na trhu zůstávají, méně. To povede k dalšímu „odpadnutí“ kvalitnějších aut, dalšímu poklesu průměrné kvality a následnému poklesu cen atd. Trh se bude zužovat na produkty stále horší kvality.

- PRO DNEŠEK VŠE ... DĚKUJI ZA POZORNOST